

Mihin suuntaan Suomi kehittyy?

Valtakunnallinen Muuttoliikesymposium

17.–18.10.2019 Turku

Rasmus Vesala

Talous- ja sosiaalhistorian maisteriopiskelija, Helsingin yliopisto
Harjoittelijana Siirtolaisuusinstituutissa syksyllä 2019

Mihin suuntaan Suomi kehittyy? Tätä kysyttiin kymmenennessä valtakunnallisessa Muuttoliikesymposiumissa, joka järjestettiin 17.–18.10.2019 Turun Taidehallissa. Paikalle kerääntyi kahden päivän aikana noin 65 henkeä kuulemaan monipuolisesti rakennettua ohjelmaa, joka oli jaettu kolmeen osioon: kansainvälinen muuttoliike, maan sisäinen muuttoliike ja liikkuvuus, sekä ulkosuomalaisuus ja maastamuutto. Turkuun saapuneet kansainväliset puhujat ja Taidehallin juhlasali loivat sopivan tunnelman Siirtolaisuusinstituutin 45-vuotisen taipaaleen juhlistamiseen. Instituutin juhluvuotta kunnioitti myös Varsinais-Suomen maahanmuuttopäällikkö Kalle Myllymäki hallituksen avajaistervehdyksellä.

Nähdäkseen kehityksen suunnan on ensin katsottava menneisyyteen ja näin tehtiin myös Muuttoliikesymposiumissa. Aluksi oli siis paikallaan luoda katsaus instituutin 45 menneeseen vuoteen. Instituutin johtaja Tuomas Martikainen tarjosi yleisölle puoleen tuntiin tiivistetyn informatiivisen ja viihdyttävän katsauksen Siirtolaisuusinstituutin historiaan. Matkan varrelle on mahtunut monenlaista tapahtumaa. Teknologiat ja organisaatio itsessään ovat käyneet läpi isoja muutoksia, ja instituutti on joutunut myös itse muuttamaan vuosien varrella moneen kertaan. Yksi asia on kuitenkin säilynyt: kiinnostus ja into muuttoliikkeiden tutkimiseen. Tulevaisuudessa instituutti pyrkii Martikaisen mukaan olemaan keskeisessä roolissa pohjoismaisessa muuttoliiketutkimuksessa ja asiantuntemuksessa.

Tämän jälkeen tarkastelua laajennettiin pitkälle esihistoriaan, kun Pittsburghin yliopiston emeritusprofessori Patrick Manning vei kuulijat matkalle läpi ihmisten muutto-

liikkeiden tarinan viimeisen kahden miljoonan vuoden ajalta. Manningin esitys lähti liikkeelle Homo erectuksesta ja eteni ilmastoon, kielten ja väestön kehittymistä analysoiden kohti nykyhetkeä. Viesti oli selvä: muuttoliikkeet ovat läpi ihmishistorian olleet ja tulevat jatkossakin olemaan elintärkeitä geneettiselle ja sosiaaliselle diversiteetille ja toimivat kehitystä eteenpäin vievinä tekijöinä. Haasteena on se, miten me yhteiskuntana reagoimme muuttoliikkeisiin ja vastaamme niiden ajankohtaisiksi tekemiin kysymyksiin esimerkiksi hierarkioista ja epätasa-arvosta.

Lounaan jälkeen symposiumissa siirryttiin lähemmäksi tätä päivää ja ajankohtaista tutkimusta kansainvälisistä muuttoliikkeistä. Iltapäivän avasi Nordregio -tutkimuskeskuksesta Ruotsista vierailulle tullut tohtori Timothy Heleniak. Heleniak käsitteli esityksessään maahanmuutossa viime aikoina tapahtuneita trendejä pohjoismaisesta näkökulmasta. Uusilla tulijoilla on tärkeä rooli väestönkehitykselle tilanteessa, jossa monet kunnat hiipuvat ja huoltosuhde on koetuksella historiallisen alhaisen syntyvyyden johdosta. Olennaista on Heleniak mukaan saada tulijat nopeasti integroitua paikalliselle työmarkkinoille. Hänen mielestään tähän liittyviä haasteita ei ratkaista millään yksittäisellä poliittisella linjauksella, vaan se vaatii monipuolista ja koordinoitua otetta koulutuksen, työmarkkinoiden ja sosiaali- ja palkkapolitiikan osalta. Heleniak nosti myös esiin maahanmuuttopolitiikan ennakkoimattomat, tahattomat ja epäsuorat vaikutukset, jotka on pyrittävä ottamaan huomioon. Tämä ei onnistu ilman aiheen parissa tehtyä tutkimusta ja asiantuntemusta, ja Heleniak esitys oli hyvä muistutus näiden merkityksestä.

Keskustelun ja kahvitauon jälkeen Akatemiatutkija Johanna Leinonen esitteli Siirtolaisuusinstituutissa käynnissä olevaa tutkimushankettaan *Pakolaismatkalla: Vertaileva tutkimus pakkomuuton narratiiveista*. Hanke tarjoaa tuoreen näkökulman pakkomuuttoihin, joiden tutkimuksessa itse matka jää usein sivuosaan. Leinosen mukaan pakolaismatka on kuitenkin merkittävä murroskohta ihmisen elämänkulussa, ja usein formatiivinen ja transformatiivinen kokemus, joka pysyy jollain tasolla mukana läpi elämän. Leinonen esitteli matkan käsitettä esityksessään moniulotteisesti. Hänen mukaansa voimme tarkastella matkaa käsitteellisenä konstruktiona, kerrottuna muistona, fyysisenä prosessina, historiallisena tapahtumana, metaforana ja muistipolitiikan kenttänä. Uskon, että moni yleisöstä jää seuraamaan tutkimushankkeen etenemistä suurella mielenkiinnolla.

Leinosen jälkeen toinen instituutin tutkija Maili Malin esitteli maahanmuuttajataustaisten lasten koulunkäyntiin liittyviä tutkimustuloksia. Etenkin pakolaistaustaisten nuorten asema on vaikea, sillä he jättävät koulunkäyntinsä kolme kertaa useammin kesken kuin koulunkäyntimaassa syntyneet ikätoverinsa. Miksi näin on, ja miksi maahanmuuttajataustaiset nuoret ylipäätään menestyvät koulussa heikommin? Aihe herätti vilkasta keskustelua, sillä tämä kysymys on mahdollisesti ratkaisevin tekijä lasten ja nuorten kotoutumiselle ja tulevaisuudelle. Malin kuitenkin muistutti, että vertailu ensimmäisen polven maahanmuuttajien ja koulunkäyntimaassa syntyneiden välillä ei ole reilua, ja toisen polven maahanmuuttajien opiskelut ovat yhä kesken. Erinomaisten esitysten jälkeen ensimmäisen päivän kruunasi instituutin naapurissa ravintola Teinissä tarjoiltu 45-vuotis juhlaillallinen, jossa päästiin jatkamaan päivän aikana virinneitä keskusteluita rennossa ilmapiirissä.

Muuttoliikesymposiumin toisen päivän ja maan sisäiseen muuttoliikkeeseen keskittyvän osion aloitti Kaupunkitutkimuksen toimitusjohtaja Seppo Laakso. Laakso tarkasteli esityksessään muuttoliikkeiden vaikutusta aluetalouksiin ja alueelliseen eriytymiseen. Hän esitteli pitkittäisaineiston perustuvaa tutkimusta Helsingin seudulta, jossa talouden kestävä kasvu edellyttää jatkuvaa tulo-muuttoa. Tällä alueella muuttoliikettä voi Laakson mukaan pitää erikoistuneen aluetalouden moottorina. Huolestuttavaa on, että maahanmuuttajataustaisten osaamispotentiaalia ei saada täysmittaisesti hyödynnettyä. Laakso nosti esiin sen, että Suomessa, kuten muissakin EU-maissa, korkeakoulutetut maahanmuuttajat jäävät alityöllistetyiksi,

eivätkä pääse koulutustaan vastaavaan työhön. Tämän ryhmän tulokehitys onkin jäänyt jälkeen kantaväestöstä, mikä kytkeytyy myös alueellisessa eriytyemisessä havaittuun kehitykseen, jossa pienituloisten määrä on kasvussa heikoimmilla alueilla.

Laakson esityksen jälkeen Janne Huovari Pellervon taloustutkimuksesta syventyi työvoiman ja työpaikkojen alueellisen liikkuvuuden tarkasteluun. Huovarin mukaan työmarkkinoilla alueelliset erot ovat pienentyneet selvästi. Alueellinen liikkuvuus on kuitenkin suurta ja Huovari kertoi noin 120 000 työikäisen vaihtavan seutukuntaa vuosittain. Samalla myös työssäkäynti keskuksista niiden ulkopuolelle on kasvussa. Huovarin mukaan ihmisten liikkuminen ja monipaikkaisuus luovat haasteita perinteisille väestötilastoille. Saman aiheen parissa, mutta virolaisesta näkökulmasta, jatkoi Virosta saapunut antropologi Keiu Telve, joka oli tehnyt kenttätöitä Suomessa työssäkäyvien perheissä. Telve nosti esiin kiinnostavia huomioita siitä, miten työssäkäynti Suomessa muutti virolaisten miesten näkemyksiä perhe-elämästä ja työstä. Telveen mukaan ylirajainen perhe-elämä haastoi aikaisempia käsityksiä esimerkiksi sukupuolten välisistä hierarkioista ja isyydestä. Telve muistutti yleisöä siitä, että rajat ylittävässä työssäkäynnissä ei ole kyse pelkästään yksilöiden liikkuvuudesta, vaan ilmiöstä, joka vaikuttaa myös perheisiin ja yhteisöihin sekä muihin sosiaalisiin verkostoihin ja koko yhteiskuntaan.

Miten sitten suomalaisten liikkuvuus vaikuttaa meidän yhteiskuntaamme? Tätä pohdittiin symposiumin viimeisessä osiossa, joka käsitteli ulkosuomalaisuutta. Aiheen avasi Irma Garam opetushallituksesta esityksellään, joka käsitteli suomalaisia tutkinto-opiskelijoita ulkomailla. Garam esitelmöi siitä keitä nämä opiskelijat ovat ja miksi he ovat lähteneet ulkomaille. Garam kertoi, että 46 % näistä opiskelijoista ei osannut sanoa missä maassa aikovat asua nykyisten opintojensa päätyttyä. Suomen kannalta huolestuttavalta kuulosti se, että tärkeimmiksi ilmoitetut perusteet tulevan asuinmaan valinnalle (mahdollisuus koulutusta vastaavaan työhön ja uralla eteneeseen sekä maan yleinen ilmapiiri) eivät liisänneet tutkittujen opiskelijoiden halukkuutta asua tulevaisuudessa Suomessa.

Muuttoliikesymposium lähenei jo loppuaan, mutta vielä oli tärkeitä aiheita käsiteltävänä. Perjantai-iltapäivään piristystä toi dynaamisella esityksellään tohtori Kai Latvallehto Ruotsinsuomalaisesta kulttuuriläheystöstä. Latvalehto, joka tekee väitöskirjaa ruotsinsuomalaisuudesta ja on myös aiheesta kertovan dokumenttelokuvan *Laulu koti-ikävästä* päähenkilö, tarjosi yleisölle oma-

Paneelikeskustelussa YTT Johanna Peltoniemi, YTM Päivi Oksi-Walter ja Suomi-Seuran toiminnanjohtaja Tina Strandberg. Kuva: Anna Kimpimäki.

kohtaisen ja elävän puheenvuoron toisen polven ruotsinsuomalaisten identiteettien rakentumisesta ja kehittymisestä. Esitys kuvasi erinomaisesti niitä monimutkaisia ja — tasoisia, välillä ristiriitaisiakin ja vaihtelevia prosesseja, joiden kautta ruotsinsuomalaisten identiteetit ovat muodostuneet.

Esitelmiä seurasi paneelikeskustelu otsikolla *Aivovuoto vai resurssi? Muuttuva ulkosuomalaisuus*. Vastaava tutkija Miika Tervosen vetämä keskustelu syventyi ulkosuomalaisuuden ajankohtaisiin teemoihin ja ilmiöissä tapahtuneisiin muutoksiin. Keskustelua herätti esimerkiksi kysymys siitä, miksi tämä laaja joukko - jossa olisi paljon potentiaalia - jää suomalaisessa yhteiskunnassa usein varsin näkymättömäksi. Ulkosuomalaisten poliittista osallistumista tutkinut Johanna Peltoniemi Helsingin yliopistosta kertoi, että tämän Keski-Suomen vaalipiiriä isomman äänestäjäjoukon äänestysprosentti on vain 10 prosenttia. Tämä hätkähdyttävän alhainen luku ei ole kuitenkaan herättänyt yhteiskunnallista keskustelua aiheesta. Suomi-Seura ry:n toiminnanjohtajan Tina Strandbergin mielestä on erityisen tärkeää panostaa yhteyden säilyttämiseen Suomen ja ulkosuomalaisten välillä. Näin pidettäisiin yllä verkostoja ja mahdollistettaisiin se, että tämä joukko voisi toimia Suomelle merkittävänä resurssina. Tämän edistämiseksi Strandberg korosti suomalaisten toimijoiden ja näiden kautta myös kielen ja kulttuurin merkitystä Suomen rajojen ulkopuolella. Päivi Oksi-Walter toi keskusteluun omakohtaista kokemusta ulkosuomalaisuudesta ja kertoi ulkomailla vietetyn ajan olleen mahtava henkilökohtainen resurssi, jota työyhteisöissä ei ole kuitenkaan aina osattu nähdä ja hyödyntää. Onko

ulkosuomalaisuus siis aivovuoto vai resurssi? Keskustelun pohjalta voidaan tiivistetysti todeta, että se voi olla molempia, mutta missä määrin se on näitä, niin siihen voimme vaikuttaa erilaisten toimenpiteiden ja panostusten kautta.

Lopuksi oli aika siirtää katse tulevaan ja palata symposiumin pääkysymykseen: mihin suuntaan Suomi kehittyy? Tätä pohti päätösanoissa Siirtolaisuusinstituutin hallituksen jäsen, Väestöliiton perhe-toimintojen johtaja Minna Säävälä. Säävälä uskoo vahvasti siihen, että tutkimuskenttä tulee säilymään haasteellisena. Selvää on se, että Suomen kehityksen suunta on tiukasti sidoksissa koko maailman kehitykseen. Manningin esityksen pohjalta Säävälä totesi, että huolimatta siitä kulkeeko maailman ekologinen ja sosiaalinen kehitys suotuisaan vai epäsuotuisaan suuntaan, kansainvälisten muuttoliikkeiden intensiivisyys tulee kasvamaan ja niihin liittyvät ilmiöt monimutkaistumaan. Säävälä nosti esiin sen, minkä Manning esityksessään myös osoitti, että liikkuvuus on ollut osa ihmisyyttä koko historiamme ajan, eikä tule katoamaan minnekään. Instituutille riittää siis jatkossakin töitä ja haasteita enemmän kuin tarpeeksi. Säävälä myös totesi, että tulevaisuus tulee vähitellen päivä kerrallaan ja siihen liittyvät kysymykset on myös ratkottava vähitellen päivä kerrallaan. Tämä tarjoaa myös ohjenuoran Siirtolaisuusinstituutille sen kohdatessa tulevaisuuden haasteita. Säävälän mielestä symposium oli osoittanut instituutin olevan uutta luova, akateemisesti luotettava ja monipuolinen tutkimus- ja muisti-instituutio. Me kaikki varmasti uskomme ja toivomme, että se on sitä myös seuraavat 45 vuotta.